Metoda řešení úloh na taktiku

Závěrečná práce pro Školení trenérů šachu III. třídy, Praha 2025

Dan Maršálek (Šachový oddíl SK Oaza Praha)

OBSAH

(1) INFORMACE O LEKCI..... 2
(2) PRŮBĚH TRÉNINKU..... 2
(2.1) Úvodní kroužek: Krátké opakování důležitých pojmů (5 minut)..... 2
(2.2) Evokace: Co bude dnešním tématem? Motivace a úvod (10 minut)..... 3
(2.3) Frontální výklad s interakcí: 6 kroků řešení úloh (35 minut)..... 3
(Pauza) (10 minut)..... 6
(2.4) Skupinová aktivita: týmové řešení úlohy (10-15 minut)..... 6
(2.5) Závěrečná reflexe (5 minut)..... 7
(2.6) Volná zábava do konce tréninku (10-15 minut)..... 7
(3) OBECNÝ POPIS METODY ŘEŠENÍ ÚLOH..... 7
(4) ZDROJE..... 8

(1) INFORMACE O LEKCI

Cílem této lekce je přiblížit posluchačům systematičtější přístup k řešení úloh a hledání taktických motivů. Přibližnou cílovou skupinou jsou děti ve věku 8-12 let a výkonnostní úrovně 1200-1500 fide elo. Lekci lze situacím a úrovním přizpůsobovat. Pro starší děti vynecháme evokaci. Pro slabší hráče můžeme vynechat pozdější kroky řešení. Je také možné vybrat jiné úlohy.

Obsah látky: Zabýváme se úlohami, které slouží ke cvičení taktiky a ve kterých NENÍ zadané téma úlohy. Také se nezabýváme studiemi (kompozicemi). Primárním zaměřením jsou tréninkové úlohy na taktiku.

Metoda, jak postupovat při řešení úloh: 1. Materiál → 2. Slabiny; Král a nekryté figury → 3. Situace figur → 4. Odhad tahů a tématu → 5. Propočet (šachy, braní a hrozby) → 6. Kontrola řešení.

Předpoklady znalostí: Děti by měly znát většinu taktických motivů. Měly by mít zkušenosti s řešením úloh a základy propočtu.

Čas: Lekce je koncipována na 1,5 hodinu dlouhý trénink.

Rizika: Lekce je vhodná pro menší skupinu a pro skupinu, která je již “zajetá”. Lekci není vhodné provádět při organizačně náročnějších situacích, (například během náboru nových dětí, které neznáte a které se neznají s ostatními). Lekci také nelze provádět ve skupině s hráči, kteří jsou výkonnostně na různých úrovních.

Struktura práce: Níže následuje popis průběhu tréninku. Metodu si rovnou ukazujeme na konkrétních příkladech. Pokud nebude něco jasné, je metoda podrobněji vysvětlena v závěru textu mimo průběh tréninku.

(2) PRŮBĚH TRÉNINKU

(2.1) Úvodní kroužek: Krátké opakování důležitých pojmů (5 minut)

V kroužku se svižně ptám dětí. Opakujeme, co jsme dříve probrali. Jde o to, aby se děti rozpovídaly a zapojily. Na jednodušší otázky nechávám odpovídat děti, které méně mluví. Chválím a konkretizuji odpovědi.

Jaké máme části šachové partie?	*Zahájení, střední hra, koncovky.*
V čem jsou zvláštní koncovky?	*Aktivita krále, důležitost pěšců kvůli proměně.*
Jaké hodnoty mají figury?	*Dáma: 9, věž: 5, střelec, jezdec: 3*
Co to jsou kandidátské tahy?	*Tahy, ze kterých si v dané pozici vybíráme.*
Co je to taktika?	*Finty. Jeden nebo více tahů, které vedou k výhodě.*
Jaké známe taktické motivy?	*Vidličky, Při(na)pichnutí, Odlákání, Odtažné šachy…*
Co je to propočet?	*Já jdu tam, on jde tam, já tam.*

(2.2) Evokace: Co bude dnešním tématem? Motivace a úvod (10 minut)

Plyšák datla černého: Na dnešní lekci jsem si přenesl jednu pomůcku nebo takového pomocníka. Schovává se tady v tašce. Schválně, co myslíte, že tam mám? Děti hádají různé věci. Z tašky vytáhnu plyšáka datla černého. Kdo to je? Co takový datel dělá?

Podle toho, co budou děti říkat, se pokusím nějak navázat na zlepšování se tréninkem.

Například: Datlové pravidelně a soustředěně klovou do stromů, budují si tak hnízda a vyzobávají potravu. Jsou v tom strašně šikovní. Z toho jak se soustředí, podobně jako my při šachách, se jim zapaluje mozkovna. S každým úderem jsou v tom datlování lepší a lepší. Podobně se i my v šachách pomalu zlepšujeme, především pravidelným tréninkem. Abychom se skutečně zlepšili v šachu, je vhodné tréninky doplnit domácím tréninkem.

Jak myslíte, že je nejlepší takhle doma šachy trénovat? Děti něco odpovídají. Můžeme se bavit o různých samo-trénincích. Ideálně se ale snad trefí do řešení úloh. Případně je navedu a z batohu jako bonus vytáhnu knihy *The Woodpecker Method 1 a The Woodpecker Method 2* s obrázky datlů na knižních deskách. (Nezáleží na tom, že WM2 je na poziní trénink a Datlí metoda je opakováním stejných úloh dokola…)

Domácí trénink nemusí být dlouhý, ale měl by být pravidelný, například 15 minut řešení denně a měli bychom u toho setrvat po delší čas. Podobně trpělivě, jako si datel buduje hnízdo ve stromě. Všichni známe úlohy. Dnes se pokusíme naučit postup, jak takové úlohy řešit systematicky. Představíme si šest kroků, které vedou k řešení každé taktické úlohy.

(2.3) Frontální výklad s interakcí: 6 kroků řešení úloh (35 minut)

Orientace a propočet: První, co je nejdůležitější, je se dobře seznámit s pozicí. Teprve pak můžeme počítat tahy. Někdy stačí mít dostatečný přehled o situaci na šachovnici a aniž bychom počítali, získáme řešení.

Jednotlivé kroky v heslech mám vytištěné na papíru. Papír dám na stůl, ať na něj všichni vidí. Obsah kroků už vysvětluji u pozic, které jsem před tréninkem postavil na šachovnice (nebo je postavili některé děti v průběhu začátku tréninku). Pozice nechávám řešit děti, ale musí postupovat dle následujících šesti kroků:

1. Materiál
2. Slabiny; Král a nekryté figury
3. Situace jednotlivých figur
4. Odhad tahů a tématu
5. Propočet (šachy, braní a hrozby)
6. Kontrola řešení

První dva kroky (1. Materiál a 2. Slabiny: Král a nekryté figury) ukazujeme na následující úloze:

Úloha č. 1 BNT

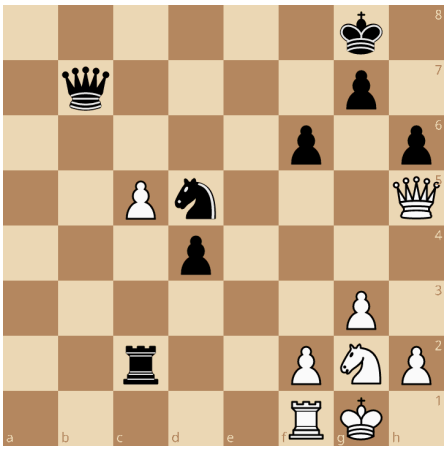

Nejdříve spočítáme, jak jsme na tom s materiálem. Bílý má dámu, věž, jezdce a 4 pěšce. To samé černý. Na materiál je to vyrovnané.

Druhým krokem je hledání slabin v pozici. Speciálně se zaměříme na Královo bezpečí a NE-kryté figury. Černého krále nechrání žádná figura, pěšci f a g postoupili. Ke králi přímo vede osmá řada a diagonála a2-g8. Hned vidíme šach dámou na e8. Nekrytou figurou je věž na c2. Stačí spojit tyto dvě vlastnosti pozice a získáme řešení: **1. De8+ Kh7 2. De4+** s dvojím úderem na krále a věž.

Třetí krok (Situace jednotlivých figur) ukazuji na následujících dvou úlohách:

Úloha č. 2 ČNT

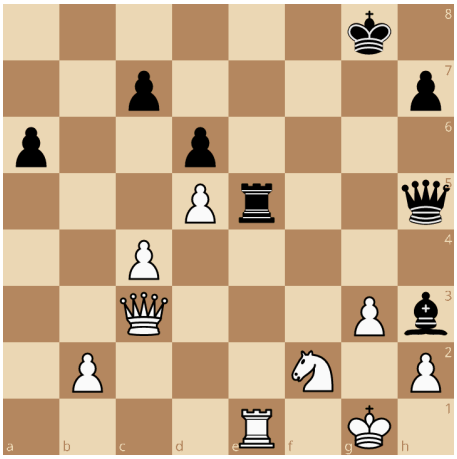

První krok: Obě strany mají dámu, věž a lehkou figuru. Bílý má o pěšce více.

Druhý krok: Bílý má slabá bílá pole okolo krále. Stačilo by dostat dámu na g2 a byl by mat. Za nekrytou figuru považujeme i takovou, na kterou útočíme stejným počtem figur, jako má obránců. Věž na e1 není dostatečně krytá.

Třetí krok: Bílý král nemůže vstoupit na pole g2 a f1, protože na ně míří střelec. Jediný kryje jezdce na f2 a pěšce na h2, kteří mu překáží v úniku. Může ustupovat pouze na h1, což nepomůže, pokud by dostal šach po první řadě nebo dámou z pole g2. Černý král nemá obránce a je odkrytý, hlídá pěšce na h7. Bílá dáma je krytá pěšcem b2, míří na věž na e5 a kryje pěšce na c4 a b2. Hlavně kryje věž na e1 a pole f3, přes které by mohla černá dáma na g2. Černá dáma kryje střelce na h3 a věž na e5. Ideální pole pro ní je na g2. Bílá věž kryje první řadu a míří na soupeřovu věž na e5. Vzájemně se napadají s černou věží, která míří na e1, kryje dámu na h5 a stojí v cestě bílé dámě po diagonále a1-h8. Bílý jezdec míří na střelce h3, jinak spíše překáží králi v případném úniku. Černý střelec skvěle bere králův prostor, vytváří možnosti pro mat buď přes poslední řadu nebo pomocný, je nekrytý: má stejný počet obránců jako útočníků. Už jen z takového ohledání situace lze vyvodit řešení. Bílá dáma je přetížená krytím pole f3 a věže na e1. Černá dáma může přestat bránit střelce a jít na pole f3 a dát dvojí úder na dámu a na pole g2 (matová hrozba), čímž buď odláká dámu od krytí věže nebo sama bílou dámu vezme. Řešení: **1. …Df3!** → **2. Dxf3 Vxe1#**
→ **2. Jxh3 Dxc3 3. bxc3 Vxe1+**

Úloha č. 3 BNT

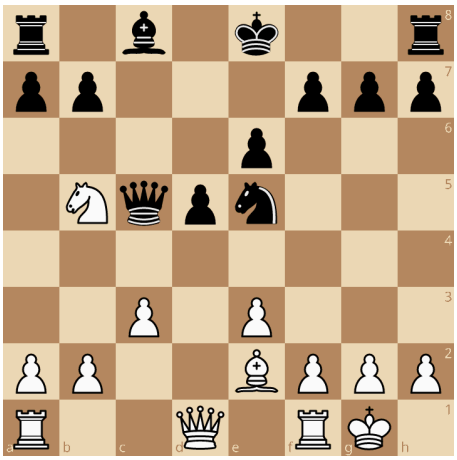

První krok: Materiálu mají obě strany stejně.

Druhý krok: Černý král je jen krůček od rošády. Zatím v bezpečí není. Šachy jezdce kryje dáma. Nekryté figury jsou dáma na c5 a jezdec na e5.

Třetí krok: Omezíme na figury, které jsou aktivní: Černá dáma útočí na jezdce na b5, na pěšce c3 a e3, kryje pole c6 a d6 a pěšce a7, d5 a střelce na c8. Bílá dáma může na pole a4, kde vytvoří hrozbu odtažného šachu, vytváří se střelcem baterii po diagonále d1-h5 a může po d-sloupci na pole d4, kde by dvojitým úderem zaútočila na dámu na c5 a jezdce e5, (obě nekryté figury). Černá dáma ani jezdec nemohou ustoupit tak, aby jedna figura pokryla druhou. Černá dáma tak musí brát. Bílý dobírá s útokem na jezdce. Černý buď přijde o jezdce nebo dovolí vidličku na c7: **1. Dd4 Dxd4 2. cxd4 Jc6 3. Jc7+ Kd8 4. Jxa8**

Další dva kroky (4. Odhad tahů a tématu; 5. Propočet (šachy, braní a hrozby); ukazuji na následující úloze:

Úloha č. 4 BNT

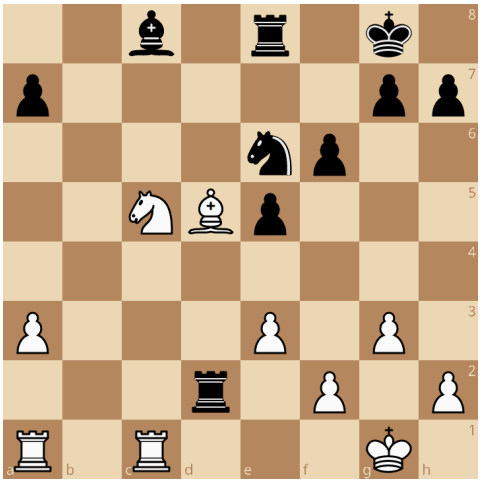

První krok: Materiál nastejno, obě strany mají dvě věže, střelce, jezdce a 5 pěšců.

Druhý krok: Černý má nekrytou věž na d2 a jezdec na e6 má stejně obránců jako je počet bílého útočících figur. Černého král má oslabenou diagonálu a2-g8, přes kterou je také jezdec ve vazbě.

Třetí krok: Černého věž na d2 hrozí braním zadarmo střelce na d5. Černého věž na e8 kryje střelce c8 a jezdce na e6, zároveň kryje poslední řadu, na které je král. Bílého věž na c1 kryje jezdce na c5 a přes něj míří na černého střelce na c8. Černého jezdec d6 je v absolutní vazbě, kryjí ho střelec s věží. Černého střelec je krytý věží na e8 a kryje jezdce. Bílého jezdec útočí na jezdce a z polí b3 a e4 může napadnout věž na d2. Střelec na d5 přivazuje jezdce ke králi, sám je ale v ohrožení, že jej vezme věž zadarmo. Střelec může brát jezdce se šachem.

Čtvrtý krok: Hlavní dva tahy-kandidáti jsou braní s jediným šachem: **Sxe6+** a braní: **Jxe6**. Tématem úlohy bude s velkou pravděpodobností zisk materiálu.

Pátý krok: Začneme tahem Sxe6+, protože je to zároveň braní se šachem a navíc unikáme figurou, která je napadena. Jenže po **1. Sxe6+** Sxe6 koukneme po všech dalších šachách, hrozbách a braních a máme pouze → 2. Jxe6 Vxe6 3. Vc8+ Kf7 4. Vc7+ Ve7 , což nevede

k žádné výhodě a vynucené tahy končí. Nebo můžeme napadnout věž na d2 → 2. Je4, ale věž má mnoho polí, kam utéct a pokračování nemáme. Zkusíme tedy druhý kandidátský tah:

1. Jxe6 a černý má dvě možnosti: → **1. …Sxe6** nebo → **1. …Vxd5.** Po braní střelce věží má bílý buď braní na c8, což nevede k ničemu a ztrácíme kvalitu nebo můžeme hledat dál, jestli novou pozicí bílého jezdce na e6 a černé věže na d5 nevznikají nové možnosti. Pak nacházíme vidličku **2. Jc7** po které se sice dvě nekryté a napadené věže mohou vzájemně pokrýt: **2. …Vd-d8** (musí zůstat na poslední řadě, aby kryla střelce), ale černý přichází o kvalitu a navíc se mu dostaneme věží na předposlední řadu: **3. Jxe8 Vxe8 4. Vc7.** To tedy zatím funguje a podíváme se na černého druhou odpověď: **1. …Sxe6** pokud bychom dále brali střelcem 2. Sxe6+, získáme stejnou pozici jako ve variantě prvního tahu-kandidáta. Jiné šachy ani braní nemáme. Hledáme tak už jenom hrozby: 2. Sc6 uhneme sice s tempem na věž, ale nic nezískáme. Zkusíme najít další a máme útok věží **2. Vc8.** Tím tahem na napadeného střelce odpovídáme větší hrozbou na věž na e8 a pokud by černý bral na c8, přijde o krytí střelce e6 odkud dává bílý vidličku na krále a věž na c8. Tedy černý má dvě možné odpovědi: → **2. …Vxc8 3. Sxe6+ Kf8 4. Sxc8** → **2. …Vxd5 3. Vxe8+ Kf7 4. Vb8**

(Pauza) (10 minut)

…

(2.4) Skupinová aktivita: týmové řešení úlohy (10-15 minut)

Během pauzy připravím na dvou šachovnicích dál od sebe stejnou pozici. Po pauze děti rozdělím do dvou skupin. Nesmí hýbat figurami, dokud nenajdou řešení, které uznám. Která skupina najde řešení první? Pokud se jim nebude dařit, připomenu kroky řešení úloh a spravedlivě obě skupiny navedu. Vhodnou radou je zde odhad tématu. Jedná se o koncovku: je možné, že půjde o proměnu pěšce. Pravděpodobně budou některé děti navrhovat chybné řešení: 1. Dxd8+ Dxd8 2. Vc8+ Dxc8 3. bxc8=D+ Kxc8, což bude vhodná příležitost k osvojení posledního kroku, kterým je kontrola řešení. Musíme si být jistí, že výsledná pozice je výhodná a v linii tahů musíme hledat soupeřovy nejsilnější odpovědi.

Úloha č. 5 BNT

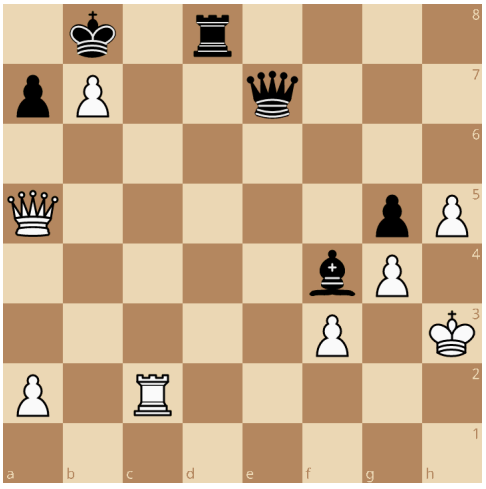

Řešení: 1. Vc8+ Vxc8 2. Dxa7+ Kxa7 3. bxc8=J(!)+ Ka6 4. Jxe7

(2.5) Závěrečná reflexe (5 minut)

Na závěr se dětí zeptám, co jim připadá složité? Co lehké? Co je bavilo a především, jaké si myslí, že jsou rozdíly mezi skutečnou partií a řešením úloh? Pokouším se je navést. Je důležité, aby zaznělo něco jako taktická uvědomělost, tzn., že u úlohy víme, že má taktické řešení, ale během partie nás nikdo nepoklepe po rameni a neřekne nám, že máme hledat. V partii musíme umět spoustu dalších věcí. Je důležité umět rozpoznat nebo vycítit, kdy takové situace nastávají. (Což je vhodné téma příští lekce.)

(2.6) Volná zábava do konce tréninku (10-15 minut)

Dnešní lekce byla náročná. Do konce tréninku nechám děti hrát. Když nebudou chtít normální šachy, mohou hrát holanďany (bughouse) nebo žravky (antichess, losing chess), případně je to naučím.

(3) OBECNÝ POPIS METODY ŘEŠENÍ ÚLOH

(3.1) Materiál: Prvním krokem je spočítání materiálu. Koukáme, jak jsou na tom obě strany a porovnáme je, např. černý má o pěšce víc nebo bílý má dámu proti střelci a věži atpod…

(3.2) Slabiny: Královo bezpečí a visící figury: Druhým krokem je prvotní ohledání důležitých slabin v soupeřově pozici. Speciální pozor dáváme na královo bezpečí, jestli např. nemá problémy s poslední řadou, není příliš odkrytý, jestli pěšce před sebou hlídá jen on sám atpod. a dále dáváme pozor na nekryté figury. Nekryté nebo visící figury jsou takové, které nejsou hlídané. Tzn. že když na ně zaútočíme, měl by soupeř s nimi uhnout, něco představit, pokrýt je nebo vytvořit srovnatelnou hrozbu. Kdybychom měli dva tahy za sebou, můžeme visící figuru napadnout a následně ji vzít a tak získat materiální výhodu. Visící figura je ale i taková, na kterou míříme stejným počtem figur, jako je počet jejích obránců.

(3.3) Situace jednotlivých figur *(z angl. "status examination")*: Vezmeme každou jednotlivou figuru počínaje těmi nejdůležitějšími a nejsilnějšími a jednu po druhé prozkoumáme. Začínáme bílým králem, černým králem, pokračujeme bílou dámou, černou dámou, bílou věží atd.). Koukáme na to, v jakých je daná figura vztazích k ostatním figurám, jestli jí něco hrozí, jestli na ní někdo míří, čím ona sama hrozí, jestli na něco míří, jestli něco kryje, jestli je aktivní nebo pasivní, jestli stojí nějak zvláštně atpod.. Celkově: jaké má funkce a jaké jsou její možnosti. V tomto kroku se už také navíc řídíme principem šachů, braní a hrozeb: Koukáme na to, jestli mohou jednotlivé figury dát šach, něco vzít nebo vytvořit hrozbu.

(3.4) Tahy-kandidáti a téma úlohy: Předchozí krok nám dává několik pravděpodobných tahů-kandidátů, kterými se budeme zabývat.

Nakonec se pokusíme odhadnout téma úlohy (neřešíme úlohy se zadáním, ale jen BNT nebo ČNT). K tomu pomáhá, jedná-li se o zahájení, střední hru nebo koncovku. Většinou bývá téma jedno z následujících: Mat, zisk materiálu, proměna pěšce anebo záchrana prohrané pozice (např. pat). Nemusíme odhadnout přesně, ale jde o výběr směřování, které se upraví nebo propojí.

(3.5) Propočet: Vybereme si jeden kandidátský tah a ten propočítáme. Začínáme těmi, které mají nejvíce vynucující povahu (šach, hrozba matu, …). Při propočtu se řídíme principem **šachů, braní a hrozeb.** Takové tahy vytváří vynucené reakce. Snažíme se je dopočítat do konce do jasného výsledku, tzn.: kdy získáme dostatečnou výhodu nebo zjistíme, že soupeř má silnější odpověď a my nic nezískáme. Když vybraná cesta nikam nevede, vrátíme se na poslední rozcestí, kde jsme se rozhodovali a zkusíme další cestu, dokud tah nevyčerpáme. Pak přikročíme k dalšímu kandidátskému tahu.

U propočtů je důležité hledat v každé další vrstvě další šachy, braní a hrozby. Zároveň je také důležité snažit se sledovat nejen primární efekty tahů, ale i jejich sekundární efekty (např. když jde pěšec z výchozí pozice z e2 na e4, tak nevšímat si jen toho, že nově útočí na d5 a f5, ale také, že otevřel diagonály pro střelce f1-a6 a pro dámu d1-h5).

Nejsme počítače, propočet je náročný. Někdy nedokážeme dohlédnout dál za mnoho vrstev. Je však potřeba se snažit o pozici přemýšlet. Motivy, které objevíme v jedné variantě nemusí zrovna fungovat, ale budou se později hodit v jiné linii.

(3.6) Kontrola řešení: Když už máme řešení, projdeme jej ještě jednou a hledáme všechny nejlepší tahy soupeře. U soupeře také hledáme po každém tahu šachy, braní a hrozby. Pokud při kontrole zjistíme, že jsme napsali špatnou odpověď, nic se neděje, ale musíme porozumět řešení a uvědomit si, kde jsme udělali chybu.

(4) ZDROJE

Knihy:

Erwich, Frank: *The 100 Tactical Patterns You Must Know. Workbook.* New in Chess: 2024.
Heisman, Dan: *Back to Basics: Tactics*. Russell Enterprises: 2007.
Polgar, Susan – Truong, Paul: *Chess Tactics for Champions. A Step-by-Step Guide to Using Tactics and Combinations.* Random House: 2006.
Weteschnik, Martin: *Chess Tactics from Scratch. Understanding Chess Tactics.* Quality Chess: 2012.

Youtube (vše navštíveno 08/2025):

Lion Chess - Chess Coaching: [Video] *How to Properly Solve Chess Puzzles!*
https://youtu.be/R92PShgUBrc?si=UFhzBR_f5YVAZ541

Naroditsky, Daniel: [Celý Playlist: 15 videí] *GM Puzzles*.
https://youtu.be/rX4yioCLNvs?si=Ld-xt_r365MW5QTj

The Chess Nerd: [Video] *How to Solve Every Chess Puzzle*.
https://youtu.be/cUr8VzsNiBA?si=zQPxNnzVIhpaF6r6